

МОЛОДЬ РІВНЕНЩИНИ В УМОВАХ СТАЛІНСЬКОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ

Старжець Володимир

*кандидат історичних наук, доцент кафедри історії,
теорії держави і права та філософії
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Територія Рівненщини довгий час була епіцентром героїчної та водночас трагічної боротьби Української повстанської армії і підпілля ОУН проти сталінського тоталітаризму. Важливе місце в цьому протистоянні займала антирадянська діяльність місцевих школярів, студентів та інтелігенції. У протистоянні між комуністичною владою та українським визвольним рухом освітня галузь набула вирішального значення, адже саме тут здійснювалось формування майбутнього суспільства [6, с. 110].

Організаційна основа діяльності націоналістичного підпілля в молодіжному середовищі у післявоєнні роки базувалася на програмі під назвою «Олег» (організація легальної мережі молоді). Вона діяла одночасно із двома іншими: «Дажбог» (збереження кадрів ОУН) та «Орлик» (поширення ідей і впливу ОУН на Схід України). Програмою «Олег» передбачалися наступні завдання: залучення молоді до вступу в організацію та їхній індивідуальний вишкіл; розбудова широкої молодіжної мережі симпатиків ОУН, що проживаючи легально, виконували б різні доручення; впровадження нових методів і форм роботи з юнацтвом, які б гарантували конспіративність [5, с. 94]. Завдяки виконанню цієї програми молодь знайомилася із націоналістичною ідеологією, була обізнана про мету та завдання боротьби ОУН.

У політиці радянської влади освіта та вплив на молодь також займали пріоритетне значення. Міністерство освіти УРСР та КП(б)У вимагали від місцевих органів влади та освітніх установ виховувати юне покоління в дусі вірності радянській владі та ненависті до «українських буржуазних націоналістів». Більшовики прагнули залучити юнацтво на свою сторону будь-якими методами і не шкодували ресурсів для цього. Педагогів зобов'язували активізувати ідейність у навчально-виховному процесі, виховувати в учнів комуністичний світогляд на основі соціалістичних принципів. Як зазначало партійне керівництво: «в дитбудинках, школах та

організаціях жовтенят, піонерів і комсомолу мала виростати нова радянська людина» [3, арк. 67].

Документи радянських партійних структур та спецслужб засвідчують, що проведена українським підпіллям виховна і пропагандистська робота у молодіжному середовищі мала значний вплив. Зокрема на закритій нараді керівників обласних відділів освіти західноукраїнського регіону наголошувалося, що «націоналістичні ідеї серед школярів мають значний вплив, а це у свою чергу призводить до того, що учні не розуміють комуністичної ідеології у шкільних предметах та долучаються до боротьби проти радянської влади» [4, арк. 3].

Не зважаючи на переслідування та суворі види покарань, у післявоєнні роки учнівська молодь Рівненщини перебувала під активним наглядом більшовицьких репресивних структур. Доволі поширеними в місцевих школах стали приховані індивідуальні акції непокори режимові. Зокрема, Миколу Кондратюка, учня 8 класу середньої школи с. Дермань, було заарештовано 23 жовтня 1948 р. та звинувачено за ст. 54-10 ч.1 (антирадянська пропаганда і агітація) КК УРСР, за написання віршів та пісень антирадянського змісту [1, арк 15]. За цією ж статтею та схожими звинуваченнями у 1950 році ув'язнили студентку Галину Кирилюк (за антирадянські пісні) та Фаїну Войтюк, ученицю 9 класу місцевої школи. Аналогічні справи набули доволі масового характеру. Наприклад, Степана Велесика, учня 9 класу Степанської школи Сарненського району затримали у листопаді 1949 р. за написання антирадянської поезії. У листі до сестри слідчі та експерти виявили «націоналістичні фрази», що стосувалися освітнього процесу: «Якби то хоч історія така яку хочеться вчити, а то Івани Грозні і інші або про діяльність К. Маркса, так, що тяжка історія» [7, с. 123]. В підсумку, ОН при МДБ СРСР присудила школяру 8 років таборів. Стає цілком очевидно, що у радянській дійсності вільнодумна творчість була поза законом.

Крім індивідуальних антирадянських виступів, поширеною в Рівненській області стала діяльність таємних учнівських груп та організацій. У травні 1946 р. радянські спецслужби викрили юнацьку спілку в с. Новомильськ Здолбунівського району, що складалася з чотирьох учасників та восьми симпатиків. «Серед них проводились заняття по вивченню історії України, 10 заповідей українського націоналіста. На будинку поблизу сільради Новомильська вивісили жовто-блакитний націоналістичний прапор» [7, с. 124]. Єдиною їх «виною» було те, що школярі поставили під сумнів «щасливе життя у Радянському Союзі» та цікавилася національною історією і культурою.

У грудні 1949 р. було викрито підпільну молодіжну організацію студентів Рівненського учительського інституту й старшокласників Межиріцької середньої школи Острозького району, загалом 12 осіб.

Очільниками були троє друзів Василь Бойко, Василь Кудря та Володимир Борболь, двоє перших на момент арешту вже були студентами [7, с. 124]. Антирадянські учнівські таємні організації набули поширення і в обласному центрі, який більшовики перетворили на оплот комунізму в регіоні. Один із таких націоналістичних осередків, що мав назву «Юнаки», складався з дванадцяти рівненських старшокласників [2, с. 468]. Молодь поширювала свої погляди в учнівському середовищі через журнали «Зоря» та «Юнаки». Основними формами їх роботи були збирання інформації, проведення агітації, поширення листівок, допомога повстанцям.

Варто зазначити, що навіть після розгрому основної частини підпілля ОУН та різкого зменшення відділів УПА в регіоні, місцеві школярі продовжували чинити спротив комуністичній системі. Зокрема, у навчальному закладі с. Варковичі Дубенського району з 1948 по 1950 р. діяла таємна молодіжна «Організація українських націоналістів ім. Є. Коновальця», у складі якої було шість учнів [7, с. 126].

Методи ведення слідства та дізнання працівниками радянських силових структур яскраво ілюструють документи та спогади. У січні 1950 р. у с. Устенське (Дермань) спецслужби викрили антирадянський юнацький осередок. З аналізу апеляцій юнаків розкривається жахлива картина фальсифікації слідства та криваві методи проведення допитів радянськими спецслужбами. Стосовно хлопців слідчі застосували весь арсенал кегебестських тортур (нанесення ударів зброєю, голод, спрагу, «конвеєр», «стійку», «підігрів», імітацію розстрілу, підписання наперед заготовлених протоколів і т. д.) [4, арк. 3]. Допити проводили: О. Святогоров; П. Ятченко; Ф. Ворона; О. Філатов; Штаталін та ін. Ці люди мали величезний досвід, розуміли, що від них вимагає керівництво і добивались потрібного їм результату будь-якими методами, давно забувши що таке законність. Вірніше вони були цілком впевнені, що саме вони і уособлюють закон.

У післявоєнні роки значна частина учнівської молоді Рівненщини чинила спротив радянській владі. Юні особистості намагалися протидіяти комуністичній пропаганді та сприяти національно-визвольному руху, за що були суворо покарані. Через призму людських доль відкривається жахлива картина нищення комуністичним режимом молоді вільнодумної генерації українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галузевий державний архів Служби безпеки України, м. Рівне. Ф.5(Р). Спр.6058.
2. Давидюк Р. П. Рівненська українська націоналістична молодіжна організація у післявоєнний період. *Реабілітовані історією. Рівненська область. Кн. 1* / упоряд. А.А. Жив'юк, Р.П. Давидюк та ін. Рівне: ВАТ «Рівненська друкарня», 2006. С. 468–484.

3. Державний архів Рівненської області (далі – ДАРО). Ф.Р-30. Оп.2. Спр.8.
4. ДАРО. Ф.Р-2771. Оп.2. Спр.4863.
5. Іщук О. С. Молодіжні організації ОУН (1939–1955 рр.). Л.; Торонто: Літопис УПА, 2011. 944 с.
6. Старжець В. І. Пропагандистська діяльність українського націоналістичного підпілля серед вчителів та шкільної молоді (1944–1953 рр.). *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. 2016. Вип. 28. С. 109–120.
7. Старжець В., Лопацька Н. Участь школярів Рівненщини в українському визвольному русі (1944–1953 рр.). *Емінак: науковий щоквартальник*. 2024. Вип. 4(48). С. 116–131.
8. Центральний державний архів громадських об'єднань та українці. Ф.1. Оп.73. Спр.186.